

МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРВИННОЇ ЛАНКИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

І. П. ШИНДИРУК,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри біржової діяльності

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

e-mail: shunduryk@gmail.com

Анотація. Сучасна економічна система передбачає значну свободу дій фізичних осіб – підприємців, інтереси яких реалізуються, зокрема, у результаті спільних дій – господарського співробітництва, фінансової взаємодопомоги. Дане співробітництво набуло таких поширених форм, як акціонерні товариства, приватні товариства з кількома партнерами-засновниками, кооперативні товариства. Останні є важливою альтернативою іншим секторам, з особливим підходом і принципами організації господарської діяльності, соціальної відповідальності.

Мета даного дослідження – вивчення передумов утворення кредитних кооперативів, їх адаптація до сучасних соціально-економічних умов, порівняння особливостей різних форм кредитних кооперативів. Базою дослідження були дані міжнародних та національних кооперативних альянсів, асоціацій, праці дослідників кооперації. Методичну основу становив ретроспективний аналіз і синтез, групування кредитних кооперативів – членів Європейської асоціації кооперативних банків, Міжнародного кооперативного альянсу та інших.

За результатами дослідження згруповано кооперативні кредитні системи країн світу за видом базової фінансової організації, охарактеризовані відмінності кредитних спілок і кооперативних банків та їх об'єднання в цілісні багаторівневі системи. Оцінено переваги моделей організації кредитної кооперації – протокооперативів Райффайзена, Шульце-Деліча через принципи ведення ними діяльності.

Ключові слова: кредитна кооперація, кооперативні системи, кредитний кооператив, форми кредитних кооперативів, кредитна спілка, кооперативний банк

Актуальність. Розвиток форм взаємодопомоги та співробітництва був успішно реалізований як підприємства, в яких споживачі їх продукції чи послуг стали одночасно їх власниками й керівниками. Створені в XIX ст. підприємства, що втілювали ці ідеї, отримали назву “кооператив” (від лат. cooperatio – співробітництво). З часу свого виникнення, кооперативи та кооперативний рух пройшли довгий і складний шлях розвитку, охопивши всі сфери господарської діяльності в різних країнах світу. Не

стала винятком сфера надання фінансових послуг, де домінували банківські установи, яка також ознаменувалася створенням і розвитком ощадно-позичкових товариств Шульце-Деліча та кредитних кооперативів Райффайзена, перший з яких розробив модель так званих народних банків для міського населення, а другий запропонував модель кредитного кооперативу для сільських жителів.

З середини XIX ст. кредитна кооперація відзначилася одним із найвищих темпів розвитку, порівняно з іншими сферами та секторами кооперативного руху. За даними Global 300¹ загальні доходи 300 найбільших кооперативних об'єднань по всьому світу у 2008 р. досяг 1,6 трлн дол США, що було еквівалентно восьмій економіці світу [1, с. 4]. Кредитна кооперація посіла друге місце після сільськогосподарської діяльності та оптово-роздрібної торгівлі. Розподіл доходів такий: сільськогосподарські та лісові кооперативи – 472 млрд дол. США (28,8%), кредитні кооперативи – 430 млрд дол. (26,2%), споживчі кооперативи – 354 млрд дол. (21,7%) та кооперативи зі страхування – 282 млрд дол. (17,2%) [1]. За даними цього джерела, фінансовий сектор кооперації представлено великим кооперативними банківськими групами та їх мережами у Франції, Німеччині, Нідерландах, кредитними спілками й страховими організаціями, найбільші з яких зосереджені у США та Японії, Канаді²

Інші кооперативні організації, такі як Європейська асоціація кооперативних банків, Міжнародна асоціація кооперативних банків, Світова Рада кредитних спілок³ у своїх звітах відзначають, що кредитні спілки та кооперативні банки посідають провідні місця (за кількість членів, клієнтів, активів, депозитів, кредитів, часток ринку) не тільки у своїх країнах, а й серед світових фінансових інститутів (наприклад, французька банківська група Credit-Agricole). Отже, досвід розвитку кредитної кооперації доцільно детально вивчати, застосовуючи і в фінансовій системі України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток кредитної кооперації досліджується міжнародними кооперативними організаціями, які, у межах статутних цілей, постійно проводять збір та опрацювання статистичних даних про діяльність своїх членів і поширюють знання про кооперацію, а також друкують відповідні дослідження. Актуальними є праці таких вітчизняних дослідників, як В. В. Гончаренко, А. О. Пантелеймоненко.

Мета дослідження – вивчення передумов утворення кредитних кооперативів, їх адаптація до сучасних соціально-економічних умов, порівняння особливостей різних форм кредитних кооперативів для вибору більш раціонального виду первинної моделі організації кооперативного підприємства.

¹Інформаційний проект Міжнародного кооперативного альянсу – ICA.

²За даними даного джерела – кооперацією охоплено близько 1 млрд населення світу. Крім того, у Франції частка кооперативного сектору – 28%, США – 16%, Німеччині – 14%, Японії – 8%, Нідерландах – 7%.

³The European Association of Co-operative Banks (EACB), International Co-operative Banking Association (ICBA), World Council of Credit Unions (WOCCU).

Матеріали і методи дослідження. Базою дослідження були данні міжнародних та національних кооперативних альянсів, асоціацій, праці дослідників кооперації. Методичну основу становили ретроспективний аналіз і синтез, групування кредитних кооперативів – членів Європейської асоціації кооперативних банків, Міжнародного кооперативного альянсу та інших.

Результати дослідження та їх обговорення. Започатковані в Німеччині моделі кредитної кооперації Райффайзена, Шульце-Деліча, не просто набули поширення, а й будучи пристосованими до сучасних економічних умов, міцно закріпили свої позиції в регіональних та світових фінансово-кредитних системах. На базі цих моделей сформовано основні сучасні моделі кредитної кооперації (фінансової або кредитно-страхової), які значно відрізняються одна від одної, існуючи як окремо, так і спільно у різних країнах.

Систематизація систем кредитної кооперації показує, що вони базуються на двох видах фінансових організацій – протокооперативах Райффайзена, Шульце-Деліча, визначаючи інші характеристики кооперативної системи країн:

- кредитні спілки (*credit union*);
- кооперативні банки (*cooperative bank*).

Розподіл кооперативно-кредитних систем різних країн показує, що основною тенденцією їх формування є монопідхід, який передбачає вибір як системоформуючого одного з наведених видів кооперативів (табл. 1).

Як свідчать дані, домінуючою формою організації кредитної кооперації є кредитні спілки, які набули поширення як базовий вид у більшості країн світу, що є членами тих чи інших міжнародних кооперативних організацій.

Характер розвитку кредитної кооперації у Європі та Японії показує, що тут утворюючою організацією кредитної кооперації є кооперативний банк та їх об'єднання. Відзначимо те, що у Великобританії існує кооперативний банк – *The Co-operative Bank*, що є членом *Co-operative Financial Services (CFS)* – підрозділ групи споживчих кооперативів.

Нечисленну групу становлять країни, де кредитна кооперація розвивається на основі як кредитних спілок, так і кооперативних банків. Особливо у цій групі вирізняються США, які поряд з розвиненою системою кредитних спілок мають фінансово потужну групу кооперативних банків, до яких входять [5]:

- Національний споживчий кооперативний банк – (*NCB*);
- Сільськогосподарський кредитний банк Агрібанк – (*FCB*);
- Американський сільський кооперативний банк – (*Cobank*);
- Аг перший фермерський кредитний банк – *AgFirst Farm Credit Bank*;
- Агробанк Сполучених Штатів – *U.S AgBank, FCB*;
- Банк сільськогосподарського кредиту Техасу – *Farm Credit Bank of Texas*.

1. Розподіл кооперативних кредитних систем різних країн світу за видом базової фінансової організації [2, 3, 4]*

Вид базового кооперативу	Країни – члени кооперативних об'єднань
кредитна спілка	<i>Європа:</i> Великобританія, Ірландія, Румунія, Угорщина, Росія, Україна, Латвія, Молдова, Естонія, Македонія, Литва, Іспанія <i>Азія:</i> Бангладеш, Камбоджа, Гон-Конг, Корея, Непал, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам, Афганістан, Азербайджан, Іран, Узбекистан, Грузія <i>Африка:</i> Руанда, Малаві, Бенін, Буркіна-Фасо, Камерун, Кот-д'Івуар, Габон, Гамбія, Гана, Гвінея-Бісау, Лесото, Ліберія, Малі, Нігер, Сенегал, Сейшельські острови, Свазіленд, Танзанія, Того, Зімбабве, Маврикій, ПАР <i>Півн. Америка:</i> Канада <i>Півд. Америка:</i> Ангвіа і Барбадо, Багами, Барбадос, Беліз, Болівія, Бразилія, Домініканська республіка, Кайманові острови, Гренада, Гайана, Ямайка, Чилі, Сурінам, Тортоса, Тринідад і Тобаго, Коста- Рика, Сальвадор, Гватемала, Перу, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Колумбія, Еквадор, Гондурас, Уругвай <i>Океанія:</i> Австралія, Нова Зеландія, Фіджі, Папуа-Нова Гвінея, Тонго, Індонезія, Малайзія
кооперативний банк	<i>Європа:</i> Австрія, Болгарія, Бельгія, Кіпр, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Люксембург, Голландія, Португалія, Румунія, Фінляндія, Словенія, Швеція, Швейцарія <i>Азія:</i> Японія, Пакистан <i>Африка:</i> Марокко, Ефіопія <i>Півд.Америка:</i> Аргентина <i>Європа:</i> Польща.
змішана	<i>Азія:</i> Індія <i>Півн. Америка:</i> США <i>Африка:</i> Кенія, Уганда <i>Океанія:</i> Філіппіни, Шрі-Ланка.

*Складено за списками членів таких організацій, як: The European Association of Co-operative Banks, International Co-operative Banking Association, World Council of Credit Unions

Останні п'ять банків утворюють систему, призначену для фінансування й рефінансування регіональних сільськогосподарських кредитних асоціацій та федеральних земельних кредитних асоціацій, які представляють собою позикові організації, що належать позичальникам (кредитні кооперативи).

Окремо звернемо увагу на те, що США взагалі обрали змішану модель кредитної кооперації, яку представляють кооперативні банки, страхові та фондові компанії, первинні кредитні кооперативи та їх асоціації, кредитні спілки. При цьому кредитна спілка та кредитний кооператив у США – це не зовсім одне й те саме. Кредитна спілка, як

правило, створюється фізичними особами для споживчих цілей у містах, натомість кредитні кооперативи поширені в сільській місцевості. Їх засновниками є переважно фермери та малі й середні підприємства, призначені вони для обслуговування потреб ведення підприємницької діяльності на тих сільських територіях, де проживають їх члени. США створили двосегментну кредитно-кооперативну систему:

перший сегмент – кредитні спілки та Національний споживчий кооперативний банк, що переважно обслуговують споживчі кооперативи, займаються роздрібним кредитним обслуговуванням фізичних осіб;

другий сегмент – кредитні кооперативи, їх асоціації, п'ять кооперативних банків, страхова та фондова корпорації, які утворюють Farm Credit System (систему сільськогосподарського кредиту), автономну кооперативну систему, що обслуговує сільські території (комунальні, комунікаційні підприємства, сільських жителів) і сільське господарство.

Дані системи існують автономно одна від одної, відрізняючись не тільки операційною спеціалізацією, а також ступенем централізації і рівнями, які обслуговують кооперативні фінанси.

Вибір виду кредитного кооперативу закономірно визначався перевагами та можливостями, що були закладені як потенціал господарювання засновниками кооперації. Отже, такі особливості, як категорія учасника, територіальне розташування, фінансові потреби та можливості членів, розмір пайового капіталу, визначають чи буде створено кредитну спілку чи кооперативний банк. Наступні дані демонструють відмінності між моделлю Райффайзена – кредитна спілка (протосільський кредитний кооператив) і моделлю Шульце-Деліча – кооперативний банк (народний банк).

2. Основоположні принципи кредитної кооперації Райффайзена і Шульце-Деліча [6, 7]

модель Райффайзена	– відсутній або незначний пайовий капітал – відповідно незначні пайові внески; – локалізація членів та території діяльності; – обмеження членства одним кооперативом; – безкоштовна праця керівних органів, крім найманого персоналу; – залучення капіталу із сторони; – наявний неподільний фонд; – неузгодженість активів та пасивів; – обслуговування переважно членів; – солідарна відповідальність і участь у господарській діяльності членів;
модель Шульце-Деліча	– пайовий капітал і виплати на нього; – обслуговування не членів; – відсутність територіальної локалізації; – оплата праці керівних органів; – короткотермінові кредити; – демократичність

Згадані принципи кредитної кооперації в сучасних умовах актуалізовані та зазначені в міжнародних кооперативних принципах, схвалені Міжнародним кооперативним альянсом: добровільність/відкрите членство, демократичний членський контроль, економічна участь членів, автономія і незалежність, освіта, підвищення кваліфікації, інформація, співпраця між кооперативами, сприяння громаді [8]. Дані принципи прийняті й Всесвітньою Радою кредитних спілок, частково розкриті у трактуванні кредитної спілки – це належні членам/власникам, неприбуткові фінансові установи, що надають депозитні, кредитні та інші фінансові послуги своїми членам. Дане визначення є аналогічним і для кооперативного банку [9].

Висновки і перспективи. Отже, розвиток кредитної кооперації в різних країнах дає змогу стверджувати, що існуючі моделі організації систем кооперативного кредиту (фінансів) надають широкі можливості вибору внутрішньої моделі кредитної кооперації та її розбудови в Україні. Проте, хоча ці моделі мають багато спільного, однакові базові принципи, вони значно відрізняються одна від одної як в організаційному, так і фінансовому планах.

Відмінності також є характерними і всередині системи, особливо у тих, які спираються на кооперативні банки. Насамперед, потрібно відзначити, що найбільш економічно розвинені країни – Німеччина, Франція, Японія та інші, – обрали банківську модель побудови кредитної кооперації. До цієї групи також входять одні з територіально найбільших країн світу – такі як США, Аргентина, Індія.

Вибір банківської моделі дав змогу вже на початковій стадії розвитку кредитної кооперації уникнути дії цілого ряду несприятливих для неї факторів та недоліків, що були притаманні особливо кредитним спілкам, які обрали Райффайзенівську модель.

Багато країн, зокрема Канада, побудували свою кредитно-кооперативну систему саме на базі кредитних спілок. При цьому для забезпечення її ефективної роботи, нейтралізації таких несприятливих факторів та умов, як територіальна обмеженість діяльності спілки межами одного або кількох близько населених пунктів, малий набір фінансових послуг, що можуть бути надані членам, слабкі фінансові можливості, низька мобільність у діях, змусили уряд країни та її провінцій вносити відповідні зміни у законодавство про кредитну кооперацію та організаційно, інформаційно й фінансово сприяти інтеграції – об'єднанню первинних кооперативів.

Важливо вказати і на те, що найбільші кредитні кооперативні системи Європи, Канади, Індії та інших країн відрізняються від аналогічних систем США, Великобританії, Японії за такою ознакою, як спеціалізація (профіль) основної діяльності. Хоча спектр послуг, що надають кредитні кооперативи цих країн, майже схожий, Європейські кооперативні банки, Канадські кредитні спілки характеризуються вищою універсалізацією.

На противагу їм, кооперативні банки і спілки США, Великобританії, Японії формують більш спеціалізовані структури. Так, у Японії Норінчукін Банк концентрує свої зусилля на фінансовій підтримці та обслуговуванні японських

виробничо-обслуговуючих кооперативів (сільське господарство, рибальство, лісове господарство), тобто банк працює з підприємницькими структурами. Інший напрям спеціалізації обрав Кооперативний банк Великобританії, який зосередив свої фінансові ресурси переважно на споживчій кооперації, обслуговуючи фізичних осіб та споживчі товариства.

Список літератури

1. Річний звіт за 2010 р. Дані Міжнародного кооперативного альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ica.coop/sites/Global300Report2011.pdf
2. Статистичні звіти Світової Ради кредитних спілок за 2010–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.woccu.org/publications/statreport
3. Що таке кооператив? – пояснення Міжнародного кооперативного альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ica.coop/en/what-co-operativeeeacb.coop/publications
4. Статистичні дані. Фінансові індикатори кооперативних банків – членів Європейської асоціації кооперативних банків за 2011–2014 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eacb.coop/en/cooperative-banks/key-figures.html
5. Про систему сільськогосподарського кредиту. Матеріали мережі кооперативних сільськогосподарських банків США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.farmcreditnetwork.com/about/overview. – Назва з екрана.
6. Пантелеймоненко А. О. Становлення кооперації в українському селі: історико-економічні аспекти : монографія / А. О. Пантелеймоненко. – Полтава : ПУСКУ, 2006. – 227 с.
7. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація: форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – 330 с.
8. Кооперативні принципи – пояснення Міжнародного кооперативного альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles. Назва з екрана.
9. Що таке кооперативний банк – визначення Міжнародної асоціації кооперативних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.icba.coop/co-operative-bank/what-is-a-co-operative-bank Назва з екрана.

References

1. Annual Report 2010 International Cooperative Alliance Data [Electronic resource]. Mode of access: www.ica.coop/sites/Global300Report2011.pdf.
2. Statistical reports World Council of Credit Unions for 2010-2015 [Electronic resource]. Mode of access: www.woccu.org/publications/statreport.icba.coop.
3. What is a cooperative? – An explanation of the International Cooperative Alliance [Electronic resource]. Mode of access: www.ica.coop/en/what-co-operativeeeacb.coop/publications.
4. Statistical data. Financial indicators cooperative banks – members of the European Association of Co-operative banks in 2011–2014 [Electronic resource]. Mode of access: www.eacb.coop/en/cooperative-banks/key-figures.html.
5. Farm Credit System. Materials agricultural cooperative network of US banks. [Electronic resource]. Mode of access: www.farmcreditnetwork.com/about.
6. Panteleimonenko, A. O. (2006). The establishment of cooperation in the Ukrainian village, historical and economic aspects: Monograph. Poltava, 227.

7. Goncharenko, V. V. (1998). Credit cooperation: Forms economic self-help rural and urban populations in the world and in Ukraine (the theory, methodology, practice). Kyiv: Globus, 330.

8. Cooperative principles – an explanation of the International Cooperative Alliance [Electronic resource]. Mode of access: www.ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles. Name of the screen.

9. What is a cooperative bank - the definition of the International Association of Cooperative Banks [Electronic resource]. Mode of access: www.icba.coop/co-operative-bank/what-is-a-co-operative-bank name on the screen.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕРВИЧНОГО ЗВЕНА РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ

И. П. Шиндирук

Аннотация. Современная экономическая система предполагает значительную свободу действий физических лиц – предпринимателей, интересы которых реализуются, в том числе, в результате совместных действий – хозяйственного сотрудничества, финансовой взаимопомощи. Данное сотрудничество приобрело такие распространенные формы, как акционерные общества, частные общества с несколькими партнерами-учредителями, кооперативные общества. Последние являются важной альтернативой другим секторам, с особым подходом и принципами организации хозяйственной деятельности, социальной ответственности.

Цель данного исследования – изучение предпосылок образования кредитных кооперативов, их адаптация к современным социально-экономическим условиям, сравнение особенностей различных форм кредитных кооперативов. Базой исследования были данные международных и национальных кооперативных альянсов, ассоциаций, работ исследователей кооперации. Методическую основу составили ретроспективный анализ и синтез, группировки кредитных кооперативов – членов Европейской ассоциации кооперативных банков, Международного кооперативного альянса и других.

По результатам исследования сгруппированы кооперативные кредитные системы стран мира по виду базовой финансовой организации, охарактеризованы различия кредитных союзов и кооперативных банков и их объединения в целостные многоуровневые системы. Оценены преимущества моделей организации кредитной кооперации протокооперативов Райффайзена, Шульце-Делич через принципы ведения ими деятельности.

Ключевые слова: кредитная кооперация, кооперативные системы, кредитный кооператив, формы кредитных кооперативов, кредитный союз, кооперативный банк

MODELING ORGANIZATION OF PRIMARY CARE DEVELOPMENT CREDIT COOPERATIVES

I. P. Shyndyruk

Abstract. *The current economic system assumes considerable freedom of action of individual businessman, whose interests are being implemented, including as a result of joint action – economic cooperation, mutual financial assistance. This cooperation has become such a common form of joint-stock companies, private company with multiple partners-founders, co-operative societies. The last are an important alternative to other sectors, with a particular approach and principles of the organization economic activity, social responsibility.*

The aim of this study is to investigate the prerequisites education credit cooperatives, their adaptation to the current socio-economic conditions, the comparison of the characteristics of different forms of credit cooperatives. The basis of the study was data from international and national cooperative alliances, associations and works of researchers to cooperation. Methodological basis amounted to retrospective analysis and synthesis, credit cooperatives groups – members of the European Association of Cooperative Banks, the International Cooperative Alliance and others.

The study grouped cooperative credit system of the world by the form the base of a financial organization, characterized by differences of credit unions and cooperative banks and their integration in several level systems. Advantages models of credit cooperatives – proto cooperative Raiffeisen, Schulze-Delitzsch through the principles of their activities.

Keywords: *credit cooperatives, cooperative systems, the credit cooperative forms of credit cooperatives, credit unions, co-operative bank*